

FILMLARNI INGLIZCHADAN O‘ZBEKCHAGA TARJIMA QILISHDA PRAGMATIK POTENSIALNI AKTUALLASHTIRISH XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11516098>

Berdiyev Ma’rufjon

*Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti “Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik”
fakulteti*

“Ingliz tili nazariyasi va amaliyoti” kafedrası o’qituvchisi

marufberdiyev97@gmail.com

Tel: +99899 045 43 97

Annotatsiya:

Filmlarni ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish lingvistik konvertatsiyadan ham tashqariga chiqadigan nozik jarayonni o‘z ichiga oladi. Bu madaniy o‘ziga xoslik, kontekst va mo‘ljallangan ma’noning samarali muloqotini ta’minlash uchun pragmatik potentsialni amalga oshirishni talab qiladi. Filmlarni ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishda pragmatik salohiyatni ro‘yobga chiqarishda e’tiborga olish kerak bo‘lgan ba’zi xususiyatlar mavjud. Bu maqolada, filmlarni tarjima qilish jarayonida pragmatik muammoalar, ingliz tilidan o‘zbek tiliga filmlar tarjimasining maqsadlari, qabul qilingan matnlarning maqsad va maqsadlarning talqinini, ijtimoiy va madaniy kontekstlar, vaqtincha aloqalar va boshqa o‘zbek tilidagi tarjima jarayonida muhim bo‘lgan xususiyatlarni tahlil qilishga e’tibor qaratiladi. Ushbu maqola, inglizchadan o‘zbekchaga filmlar tarjimasini amalda muvaffaqiyatli qilishda foydali bo‘lgan pragmatik ko‘nikmalar va strategiyalarni aniqlashga yordam berishi kutilmoqda.

Kalit so‘zlar

lingvistik konvertatsiya, pragmatik muammoalar, ijtimoiy va madaniy kontekstlar, pragmatik potentsial, filmonim, adekvat tarjima,

Kirish:

Xorijiy filmlarning yurtimizda mashhurligi sababli hozirgi vaqtda filmlarning yuqori sifatli tarjima qilish zaruratini keltirib chiqaradi. Ko‘pincha tarjima muammosi filmlarning nomlari va ularning mazmuni sezilarli darajada farq qilishi bilan murakkablashadi, bu esa tomoshabin kinoteatrda yoki uyda tomosha qilish uchun film tanlashda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, filmning muvaffaqiyati kelajakda u tarqatiladigan mamlakatlar tillariga tarjima qilish qanchalik to‘g‘ri va muvaffaqiyatli bo‘lishiga bog‘liq. Shu sababli, tillardagi lingvomadaniy farqlar kontekstida adekvat bo‘ladigan, asl pragmatik funktsiyani,

ta'sir qilish funksiyasini bajaradigan, shuningdek, asosiy g'oyani saqlab qoladigan eng dolzarb va mos tarjima yechimlaridan foydalanish juda muhimdir. Ushbu maqolaning maqsadi filmonimlarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda pragmatik funksiyani amalga oshirish xususiyatlarini aniqlashdir.

Metodlar:

Filmarni inglizchadan o'zbekchaga tarjima qilishda pragmatik potensialni aktuallashtirish xususiyatlari mavzusida hozirda amaliy tadqiqotlar va ilmiy maqolalar kamroq bo'lsa ham, tarjima nazariyasi va amaliyoti sohasida qiziqarli ko'nikmalar mavjud. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida "O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim, Fan va Innovatsiyalar Vazirligi" kabi davlat idoralarining tashkil etgan "Tarjima nazariyasi va amaliyoti" nomli darsliklar, maqolalar va ko'rsatkichlar ham mavzuga oid qiziqishli ma'lumotlar olish uchun muhim manbalar bo'lib hisoblanadi. Jamiyatda va akademik muhitda mavzuga oid ko'p narsalarni o'rganish uchun, xalqaro akademik jurnallarda, maqolalarda, va ilmiy konferentsiyalarda ham mavzuga oid ta'lim materiallari topish mumkin.

Ayniqsa, filmonim allaqachon, Knysh [Knysh 1992], Yu.N. Podymova [Podymova 2006], V.E. Gorshkova [Gorshkova 2014], O.A. Mineeva [Mineeva et al. 2016], E.V. kabi olimlarning tadqiqot ob'ektiga aylangan. Filmonimlarning onomastik xususiyatlarini, filmonimlarni tarjima qilishdagi zamonaviy tendentsiyalarni va asosiy tarjima strategiyalarini o'rganishgan. Shu bilan birga, filmonimlarni ularning pragmatik imkoniyatlarini aktuallashtirish bilan bog'liq holda tarjima qilishning nazariy va amaliy masalalari qo'shimcha ko'rib chiqishni nazarda tutishgan.

Kino ijtimoiy-badiiy hodisa, san'at ob'ekti bo'lib, uning asosiy maqsadi ma'lumotni yaratuvchilardan tomoshabinga yetkazishdir. Ko'pincha, hatto bir hil lingvistik makonda ham idrok va tushunishda qiyinchiliklar paydo bo'ladigan holatlar mavjud. Biroq, agar ijodkor va tomoshabin turli madaniyatlarga, tillarga mansub bo'lsa, shuningdek, atrofdagi voqelikni boshqacha qabul qilsa, vaziyat yanada og'riqli bo'lishi mumkin. Ushbu turdagi muloqotda vositachi o'rnini tarjimon egallaydi. [Komissarov V.N.1990]

Film nomlarini tarjima qilish haqida gapiradigan bo'lsak, potensial tomoshabinning film bilan tanishishi aynan shu nomdan boshlanadi. Bu afishalarda, teleko'rsatuvlarda, reytinglarda va hokazolarda ko'rsatilgan nomdir. Sarlavha og'zaki nutqda belgilanadi va filmning tashrif qog'ozi, uning ajralmas qismiga aylanadi. Bu filmonimlarni adekvat tarjima qilishning muhimligini belgilaydi, bu nafaqat chet va ona tillarini mukammal bilishni, balki tarjimonning qomusiy ekstralingvistik bilimlari va ijodiy qobiliyatlaridan, uning til qobiliyati va

dididan foydalanishni ham talab qiladi. "Tarjimonning vazifasi nafaqat asosiy matnning so'zlari va g'oyasini, balki xalqning madaniy hayotining o'ziga xos lazzatini ham yetkazishdir". [Vorontsova, Tkachenko 2015: 140]

Natijalar:

Filmlar tarjimasida madaniy jihatdan moslashuv samarali muloqotning, tarjimaning muhim jihati hisoblanadi, ayniqsa kontentni o'zbek tiliga tarjima qilishda. To'g'ri va madaniy jihatdan sezgir moslashuvni ta'minlash uchun ba'zi asosiy kriterialar mavjud.

Misol uchun - idiomalar va madaniy havolalarni tarjima qilish.

Birinchidan, manba tilida ishlatiladigan idiomalar va madaniy manbalarni yaxshilab o'rganish va ularning asl ma'nosini tushunish zarur.

English Idiom: 1# "Bite the bullet" "O'qni tishlash" idiomasi qiziqarli kelib chiqishi bor va turli kontekstlarda ishlatilgan. Keling, uning tarixini o'rganamiz:

Haqiqiy kelib chiqishi - Ilgari o'qlar odatda qo'rg'oshindan, juda yumshoq metallardan yasalgan. Askarlar ba'zan og'riq yoki noqulayliklarga dosh berish uchun tibbiy muolajalar paytida o'qni tishlashardi. Bu amaliyot 1975 yilda "Bite the bullet" filmida tasvirlangan. Demak, kimdir "o'qni tishla" desa, bu qiyin vaziyatga jasorat bilan duch kelish yoki matonat bilan og'riqqa chidash demakdir.

Tibbiy amaliyotda - yana bir taklif filmdan ancha oldin mavjud bo'lgan tibbiy amaliyotdan kelib chiqadi. Shu nuqtai nazardan, o'q g'iloflari chirigan yoki chirigan tishlarni yopish uchun ishlatilgan. Kimdir bu vaqtinchalik tish qalpoqlaridan birini chaynaganda, ular "o'qni tishlagan" Demak, bu iboraning ham to'g'ridan-to'g'ri, ham majoziy kelib chiqishi bo'lib, mardlik va matonatni ta'kidlaydi. Keyingi safar qiyin vaziyatga duch kelganingizda, haqiqiy qahramon kabi "o'qni tishlashni" unutmang! [A dictionary of Francis Grose.1796]

Ikkinchidan, madaniy kontekstni, tarixiy kelib chiqishini va har bir ifoda bilan bog'liq har qanday tushunchalarni aniqlash zarur. Tarjima jarayonida esa o'zbek tilidagi o'xshash ma'noni bildiruvchi ekvivalentlarni topish va agar to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentlar mavjud bo'lmasa, iboraning mohiyatini saqlab qolish uchun parafrazalarni yoki ekvivalentlarni ko'rib chiqish kerak. O'zbek auditoriyasiga manzur bo'ladigan mahalliy maqol yoki idiomalardan foydalanish joiz bo'ladi.

Bunday vaziyatda so'zma-so'z tarjimalardan qochish kerak. Idiomalarni ko'pincha so'zma-so'z tarjima qilinganda o'z ma'nosini yo'qotadi. So'zma-so'z tarjimaga qat'iy rioya qilishdan ko'ra, mo'ljallangan xabarni tomoshabinga yetkazishga e'tibor qaratish zarurdir.

Misol uchun: 2#. Ah. So break a leg. Birdman or (The Unexpected Virtue of Ignorance) (2014. 01:22:47)

Soʻzma soʻz tarjimada “Oyogʻini sindir” boʻladi. Lekin tarjimada madaniy kontekstga eʼtibor berilgan va “Omadingiz bersin” (May luck be with you) shaklida tarjima qilingan. Toʻgʻriligi va maqsadga muvofiqligini taʼminlash uchun ona oʻzbek tilida soʻzlashuvchilar yoki madaniyat boʻyicha mutaxassislarining fikrlarini soʻrash ham maqsadga muvofiq boʻladi.

Qoʻshimchasiga, oʻzbek madaniyati meʼyorlari, qadriyatlari va tabulari haqida chuqur tushunchaga ega boʻlish kerak va tildan foydalanishga taʼsir qilishi mumkin boʻlgan diniy va ijtimoiy amaliyotlarni yodda tutgan holda tarjima qilish kerak boʻladi. Ierarxik tuzilmalarni hurmat qilgan holda va tilda, ayniqsa biznes yoki rasmiy muloqotda tegishli darajada rasmiyatchiliklarga eʼtibor berish talab qiladi.

Oʻzbekistondagi mintaqaviy farqlarni tan olish va ularga moslashish, shevalar va madaniy amaliyotlardagi oʻzgarishlarni hisobga olish kerak.

Misol uchun:

English Movie Line: 3# "He's a real cowboy." Casino Jack (2010) 00:03:18

Literal Translation: "U haqiqiy molbola."

Adapted Translation: "U haqiqiy choʻpon." (He is a real shepherd) - Oʻzbekistonda choʻponlikning madaniy ahamiyatini hisobga olgan holda shu tarzda tarjima qilingan.

Madaniy moslashuv nozik yondashuvni talab qiladi va ona tilida soʻzlashuvchilar va madaniy ekspertlar bilan doimiy hamkorlikda boʻlish maqsadli auditoriya bilan rezonanslashadigan samarali muloqotga erishish uchun kalit hisoblanadi.

Bu misollar Oʻzbekistonning lingvistik va madaniy kontekstini inobatga olgan holda kino dialoglari va konolarida idiomalar va madaniy murojaatlarning moslashtirilganligini koʻrsatadi. Tarjima va moslashtirish jarayonida aniqlik va sezgirlikni taʼminlash uchun ona tilida soʻzlashuvchilar va madaniyat mutaxassislari bilan maslahatlashish zarur.

Filmlarni tarjima qilishda yana bir bor etibor qilinadigan jihat - Pragmatik xushmuomalalik: hurmat, ehtiromli til va nutq registrlari kabi pragmatik xushmuomalalik belgilariga eʼtibor berish zarur. Tarjimada personajlar va ularning ijtimoiy mavqei oʻrtasidagi munosabatlarni aks ettiruvchi tegishli darajada xushmuomalalik saqlanishini taʼminlash kerak boʻladi tarjima jarayonida.

Misol uchun: “Choʻqintirgan ota” film seriyasida pragmatik xushmuomalalik belgilari qahramonlar oʻrtasidagi murakkab munosabatlarni, ularning ijtimoiy

mavqeini va mafiya ierarxiyasidagi dinamikani aks ettirishda muhim rol o'ynaydi. Mana bir nechta misollarda buni ko'rishimiz mumkin:

Qahramonlar ko'pincha mafiya oilasida hurmat ko'rsatish va hokimiyatni tan olish uchun sharaf va unvonlar yordamida bir-birlariga murojaat qilishadi. Masalan, yoshroq yoki unga bo'ysunuvchi a'zolar o'z boshliqlariga oila boshlig'i uchun "Don" yoki boshqa yuqori martabali a'zolar uchun "Boss" kabi unvonlar bilan murojaat qilishadi. Misol uchun, "Cho'qintirgan ota" da Maykl Korleone otasiga "Don Korleone" deb murojaat qilib, uning oila boshlig'i mavqeiga hurmat va hurmat ko'rsatadi.

Yana bo'ysunuvchilar yoki iltifot izlayotganlar o'zlarining boshliqlariga nisbatan kamtarlik va hurmat ko'rsatish uchun ko'pincha hurmatli, hummuomala tildan foydalanadilar. Bunga "hurmat bilan"- "with all due respect" yoki "agar bu sizga yoqsa"- "if it pleases you" kabi iboralar bo'lishi mumkin. "Cho'qintirgan ota" filmida qahramonlar yuqori martabali a'zolaridan savol yoki rozilikni so'rashda tez-tez shunday tildan foydalanadilar. Masalan, biron bir yordam so'raganda, qahramon shunday deyishi mumkin: "Agar bu sizga yoqsa, Don Korleone, kamtarlik bilan yordam so'rayman" - "If it pleases you, Don Corleone, I humbly request your assistance".

Qahramonlar nozik vaziyatlar yoki mojarolarni xafa qilmasdan boshqarish uchun turli xil xushmuomalalik strategiyalaridan foydalanadilar. Bunga bilvosita tildan foydalanish, maqtovlar aytish yoki hatto talab qo'yish yoki kelishmovchilikni bildirishda ham minnatdorchilik bildirish kiradi. Masalan, qarama-qarshi manfaatlar bilan bog'liq muzokaralar yoki muhokamalarda qahramonlar o'z maqsadlariga erishishda samimiylikni saqlash uchun muloyim tildan foydalanishlari mumkin.

Umuman olganda, "Cho'qintirgan ota" filmidagi pragmatik xushmuomalalik nafaqat hurmat va ehtirom ko'rsatish vositasi, balki munosabatlarni boshqarish, hokimiyatni mustahkamlash va mafiya dunyosining murakkab ijtimoiy tuzilmalarida harakat qilish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Xulosa:

Ushbu maqolada, filmlarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishning pragmatik xususiyatlari va muammolari tahlil qilindi. Birinchi qismining kirish bo'limida, filmlarni yuqori sifatli tarjima qilish zarurati va tarjimaning pragmatik funktsiyani amalga oshirish xususiyatlari ko'rib chiqildi. Ikkinchi qismda esa, madaniy jihatdan moslashuvni ta'minlash uchun tarjimada qo'llaniladigan asosiy kriterialar - talablar, masalan, idiomalar va madaniy havolalar tarjima qilish qay darajada muhimligi haqida takidlandi. Ushbu qismning natijalar bo'limida,

O'zbekistonning lingvistik va madaniy kontekstiga mos ravishda kino dialoglarida idiomalar va madaniy murojaatlarning moslashtirilganligini ko'rsatuvchi misollar keltirildi. So'nggi qismlarda esa pragmatik xushmuomalaliklarga e'tibor qaratildi, masalan, hurmat va ehtirom ko'rsatishning tili va nutq registrlari, maqsadga muvofiqligini ta'minlash, va tarjimada pragmatik xushmuomalaliklarni ta'minlashning muhimligi ko'rsatiladi.

Shu jumladan, ushbu maqola filmlarni ingliz tilidan o'zbek tiliga muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun foydali pragmatik ko'nikmalarni va strategiyalarni ta'klif etadi. Bu turdagi maqolalar, tarjimada amalga oshirilishi kerak bo'lgan lingvistik va madaniy ko'nikmalarni tushuntiradi va tarjima jarayonida samarali muloqotni ta'minlashda yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. A dictionary of Francis Grose, "they chew a bullet." 1796.
2. Antropova A.V. Amerika, ingliz va rus filmlarining nomlari: qiyosiy xarakteristikalar va tarjima muammolari: dis. ...kand. Filol. Sci. – Ekaterinburg: [b.i.], 2008. – 217 b.
3. Arnold I.V. Stilistika. Zamonaviy ingliz tili: Universitetlar uchun darslik. -5-nashr, rev. va qo'shimcha – M.: Flinta: Nauka, 2002. – 384 b.
4. Berdiev M.Sh. Realization of pragmatic features in the translation of Movies: in the example of English and Uzbek dubbing and Subtitle translation. 2023.05.05. 29 – son. - 136 b.
5. Gorshkova V.E. Film nomi tarjima birligi va ma'no tasvirining tarkibiy qismi sifatida // Perm milliy tadqiqot politexnika byulleteni universitet. Tilshunoslik va pedagogika muammolari. – 2014. – Nashr. 10. – 26-37-betlar
6. Knysh E.V. Rus tilidagi kino nomlarining lingvistik tahlili: dis. ...kand. Filol. Sci. – Odessa: [b.i.], 1992. – 191 b.
7. Komissarov V.N. Tarjima nazariyasi. – M.: Oliy maktab, 1990. – 253 b.
8. Mineeva O.A va boshqalar. Nemis badiiy filmlarining nomlarini rus tiliga tarjima qilish usullari / O.A. Mineeva, K.X. Madadova, A.A. Pirogova // Fan ramzi, 2016. – No 5-1. – 294-296-betlar.
9. Rudyard Kipling. The Light that Failed novel, 1891. – 346 b.
10. Vorontsova I.I., Tkachenko N.L. Zamonaviy rus kino bozori kontekstida film nomlarini tarjima qilish tendentsiyalari // Yangi filologiya xabarnomasi. – 2015. – No3 (34). – 139-149-betlar.

11. Shermatov, A.A. Ilmiy matnlarda adresant va adresatning implisit ifodalanishlari xususida.

Иностранная филология: язык, литература, образование, - 2022. 1(82), - 8-11 betlar.